

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Penar
pt. “Niemiecko- i polskojęzyczna prasa lokalna w aspekcie językowo-kulturowym –
genologiczne studium kontrastywne” (dt. Deutsch- und polnischsprachige Lokalpresse aus
sprachlicher und kultureller Perspektive – eine textsortenorientierte und kontrastive Studie)
przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Zofii Bilut-Homplewicz
na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Rzeszowskiego**

Rozprawa liczy łącznie 380 stron. Na strukturę pracy składają się: spis treści (str. 3–4), przedmowa i wstęp (str. 5–10), rozdziały 1 do 2 (str. 11–111), które obejmują zreferowane treści teoretyczne oraz siatkę pojęciową, studium empiryczne (rozdział 3, str. 112–298), wnioski z przeprowadzonego badania i podsumowanie (rozdział nienumerowany, str. 299–314), streszczenie w języku polskim (str. 315–322), streszczenie w języku angielskim (323–330), wykaz rycin (str. 331), załącznik (str. 332–361) oraz spis literatury przedmiotu (str. 362–380).

Ocena merytoryczna zestawionych treści teoretycznych

Jasno określony we wstępie cel nadrzędny (str. 6) jak i cele składowe, których hierarchię ustala Doktorantka (str. 6), oraz ambitne pytania badawcze nawiązujące do obszernych i wymagających zagadnień, szczególnie tych dotyczących kulturowych aspektów (str. 6–7), tworzą solidną podstawę recenzowanego projektu badawczego. Pani mgr Katarzyna Penar uzasadnia również kompilację wielu metod zastosowanych w badaniu, która koresponduje z celem badania (str. 7). Ustalone przez Doktorantkę tertium comparationis jest bez wątpienia istotne dla spójności i przejrzystości podjętych kroków badawczych (str. 7). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że Doktorantka mogłaby wyraźniej nawiązać do tych ustaleń w rozdziale trzecim pracy. Byłyby to ważne treści, otwierające obszerną analizę zgromadzonego korpusu badawczego.

Nie bez znaczenia jest charakter planowanego badania – kontrastywny, eksponujący proces hybrydyzacji – obecny w dzisiejszej komunikacji (str. 8) –, a dobór i zestawienie analizowanych rodzajów tekstów – wzmianka/ Pressenotiz, wiadomość prasowa/ Pressenachricht oraz esej/ Essay i reportaż problemowy/ Problem-Reportage (str. 9) – są wyzwaniem i zapowiadają wysoką wartość poznawczą projektu. We wstępie czytelnik znajdzie również bardzo istotną informację o badaniu mającym charakter egzemplaryczny (str. 10). Tym samym nie nastawia się na przeglądowy sposób prezentowania treści i prowadzenia badania, lecz na egzemplaryczność przedstawianych analiz.

W rozdziale pierwszym pracy Pani mgr Katarzyna Penar świadomie tematyzuje wielość definicji tekstu, ich różnorodność i rozmaicie rozłożone akcenty w definicjach. Koncentruje się na trzech, które jej zdaniem są najważniejsze (str. 12), co sprawia, że

uchwyciła sedno definicji tekstu i precyzyjnie nazywa perspektywę, z której traktuje tekst w swoich rozważaniach (str. 14). **Czy w związku z tym Doktorantka mogłaby uszczegółwić wspomniany na str. 12 proces transformacji (dt. Wandlungsprozess) pojęcia *tekst*?**

Pani mgr Katarzyna Penar dokonuje również charakterystyki, a nie przeglądu, badań o rodzajach tekstów w tradycji germanistycznej i o rozwoju germanistycznej lingwistyki tekstu. Tym samym umiejętnie zawęża zakres swojej refleksji badawczej (str. 15–16), profiluje badanie oraz wywód, ponieważ jego punktem odniesienia staje się tradycja badań germanistycznych. Pokazując ich podział na fazy rozwoju (str. 16–18), w każdej eksponuje charakterystyczny aspekt (pragmatyczny, kognitywny, strukturalistyczny) i zaznacza zmianę paradygmatu, wiąże istotę tekstu z rodzajem tekstu, jego typologią, klasyfikacją i funkcją. W tej części rozprawy Doktorantka sprawnie posługuje się terminologią, wiąże wątki, które dotyczą skomplikowanych kwestii aparatu pojęciowego stosowanego dalej, w części analitycznej, i włącza aspekt kulturowego wymiaru rodzajów tekstów. Przy czym jest to ten punkt pracy, kiedy Doktorantka nawiązuje do projektu badawczego i widzi lukę w rozważaniach na temat kontrastywnego charakteru badań prasy lokalnej. Wyzwaniem jest bez wątpienia planowane rozpoznanie potencjału illokucyjnego autora tekstu (str. 26) – cel intrygujący, ambitny, niesztampowy w badaniach nad rodzajami tekstu.

Charakterystyka badań w tradycji polonistycznej jest podobna. Pani mgr Katarzyna Penar konsekwentnie dowodzi znajomości istniejącej terminologii, a scharakteryzowanie polonistycznych dokonań w obszarze genologii jest wymagające i trudne z punktu widzenia części empirycznej, ponieważ literatura polonistyczna ma silne zakorzenienie w literaturoznawstwie. Doktorantka orientuje wywód na różnice w badaniach nad rodzajem i gatunkiem, genologią, sytuuje pojęcia w określonych nurtach badań (str. 29), dzieli je, rozróżnia między genologią a genologią lingwistyczną, przedstawia ich cele (str. 30–31), wskazuje na wpływ genologii lingwistycznej na inne nurty badań (str. 32), a przegląd terminów (*lingwistyka tekstu*, *tekstologia*, *teorie tekstu*, *teoria dyskursu*) dowodzi niejednorodności koncepcyjnej. To jednak nie wyklucza jej potencjału do ustalenia wzajemnych relacji z innymi kierunkami badań, jak np. kognitywizm, stylistyka czy pragmalingwistyka (str. 33–34). Ten ostatni stanowi uzasadnienie do planowania podstaw metodologicznych badania planowanego przez Doktorantkę (str. 34).

Swobodne i trafne posługiwanie się dużą ilością pojęć (dalsze to: *gatunek mowy*, *lingwistyka rodzajów tekstu*, *wariant rodzaju tekstu*), by wskazać wątpliwości terminologiczne, nie jest bez znaczenia dla udowodnienia możliwości kontrastowania i porównywania obu nurtów badań. W tym miejscu rodzi się pytanie dotyczące podziału przedstawianych treści: **Dlaczego rozdział 1.4 jest oddzielną częścią pracy? Jak teoria Stefanii Skwarczyńskiej ma się do nurtu badań nad rodzajami i gatunkami tekstów w polonistycznej tradycji?**

W interesujący sposób ukazana jest idea kontrastywności i jej wymiarów (rozd. 1.5). Przegląd prac o charakterze kontrastywnym wzmacnia natomiast przekaz o potrzebie prowadzenia takich badań oraz pozycjonuje badanie Doktorantki w obszarze interlingwalnej kontrastywności (dt. die interlinuistische Kontrastivität) oraz kontrastywnej tekstologii (dt. die Kontrastive Textologie). Pani mgr Katarzyna Penar wskazuje na klasyków kontrastywnej tekstologii, ich zasługi, propozycje podejścia metodologicznego, by dotrzeć o koniecznego

dla badania tertium comparationis (str. 49), którym staje się rodzaj tekstu oraz odniesienia do aspektów strukturalnych, funkcjonalnych, pragmatycznych i kulturowych (str. 50).

Rozdział drugi rozprawy poświęcony charakterystyce tekstów prasowych w polonistycznej i germanistycznej tradycji badań Doktorantka rozpoczyna od opisu funkcji prototypu i poświęca uwagę prototypowi tekstu prasowego wg. Heinza-Helmuta Lügera (1995, str. 51). W toku wywodu Doktorantka sięga po pojęcia *Presstext* (str. 52), *Pressemeldung* (str. 52) oraz *Presseäußerung* (str. 53). **Z czego wynika użycie tych pojęć? Czy są one synonimiczne? Czy Doktorantka celowo je wprowadza, by konsekwentnie, wzorem poprzedniego rozdziału, przedstawić szeroką paletę rozwiązań terminologicznych (i koncepcyjnych)?**

Opis tekstu prasowego obejmuje podstawowe kwestie celu, funkcji i treści, z odniesieniami do specyfiki prasy lokalnej. Ważną staje się kategoria funkcjonalności, scalająca kolejno omawiane rodzaje tekstów dziennikarskich (str. 55). Pojęcia w rozdziale otwierającym rozważania o dziennikarskich formach komunikacji (rozd. 2.3: *publicystyka, dziennikarstwo, informacja, piśmiennictwo, teksty publicystyczne, teksty zorientowane na informację, jednostronność* itd.) stanowią oś wywodu. Doktorantka umiejętnie tworzy relację między informacją a tekstami dziennikarskimi z perspektywy genologii lingwistycznej (str. 59) i poświęca uwagę historii, okolicznościom powstania, miejscom publikacji, typom, odmianom formom, trzonowi tematycznemu, strukturze, kolejności występowania poszczególnych elementów, formom językowym, topografii wzmianki i jej niemieckiemu odpowiednikowi – *Meldung* (rozd. 2.4.1) –, wiadomości prasowej i *Pressenachricht* (rozd. 2.4.2), eksponując jednocześnie elementy wspólne i różniące te rodzaje tekstów. W tej części pracy Doktorantka wprowadza kolejne pojęcia (*wzmianka autonomiczna/ dt. autonome Pressenotiz, wzmianka opisowa/ dt. deskriptive Pressenotiz, wzmianka sytuacyjna/ dt. situative Pressenotiz*, str. 60–61, *lid dramatyczny*, str. 67). **Czy są to propozycje tłumaczenia pojęć, które Doktorantka wprowadza do dyskursu naukowego? Czy są one już obecne w dyskursie naukowym?**

W przypadku opisu publicystycznych rodzajów tekstów jako gatunków prasowych (esej i reportaż, rozdz. 2.5.1 i 2.5.2) koncepcja zestawienia treści zawiera kluczowe elementy charakterystyki wybranych rodzajów tekstów jak: a. relacja między stylem publicystycznym a publicystycznymi rodzajami tekstów (str. 74–75), b. historia ich powstania, c. problematyczność ustalenia cech eseju, d. brak regularności w tworzeniu eseju, e. struktura tematyczna, f. brak ściśle określonych reguł kompozycyjnych (str. 83), g. hybrydowa forma (str. 82), h. problemy definicyjne zarówno w tradycji polonistycznej jak i germanistycznej (str. 86). Przy czym w obliczu płynności i elastyczności oraz odejścia od konwencji rodzajowej Doktorantka widzi kategorie scalające dla eseju, mianowicie: wiązanie z adresatem, subiektywność w przedstawianiu wycinka rzeczywistości oraz hybrydowy charakter (str. 89–92). Kolejnym wymagającym rodzajem staje się reportaż (rozd. 2.5.2). Doktorantka ponownie, w ujęciu kontrastywnym, przedstawia: a. historię reportażu, b. ich odmiany i formaty, c. przytacza nazwiska prominentnych autorów reportażu. Pani mgr Katarzyna Penar jest świadoma braku spajającej definicji reportażu (str. 97). Mimo to decyduje się na przyjęcie jednej, która nawiązuje do rodzaju zgromadzonego materiału badawczego (str. 98). Zreferowanie literatury przedmiotu z obrębu germanistycznych badań pozwala natomiast na wprowadzenie kategorii, które pozwalają dokonać specyfikacji tak

złożonego zjawiska. Są to perspektywa autora (str. 105), klasyfikacja reportażu z uwzględnieniem makrostruktury tekstu (str. 106–107) oraz struktura reportażu (str. 109–110).

Ocena części empirycznej

Analizę kontrastyczną otwiera Doktorantka określeniem celu badania oraz postawieniem hipotezy (str. 112). Prezentuje również potencjał kontrastycznej analizy oraz kolejny raz podkreśla jej specyfikę, polegającą na wykorzystaniu konglomeratu metod do realizacji celu. Autorka opisuje procedurę wyboru tekstów i ich egzemplarzy, przedstawia kryterium doboru tekstów jak i traktuje aktorów i ich działania w procesie komunikacji jako kategorię analityczną (str. 113). Dokładnie określa liczbę tekstów tworzących korpus badawczy oraz charakteryzuje prasę lokalną jako zjawisko oraz nazywa konkretne tytuły, z których pochodzą analizowane teksty. Zauważa niekonsekwencje w nazywaniu bloków tematycznych oraz obszarów tematycznych, według których selekcionowane są artykuły w analizowanych tytułach (str. 115), przedstawia cechy wspólne tytułów jak i określa grupę ich adresatów (str. 116–117). Ekspozuje dowolność tematyczną oraz autorów tekstów – amatorów – jako cechy wiążące oba badane tytuły – miesięcznik regionalny “Obiektiw Jasielski” (OJ) oraz kwartalnik “Füllhorn” (F) (str. 118).

Mimo egzemplaryczności jako nadrzędnej cechy części empirycznej rozprawy pojawiają się pewne niezmiennie punkty odniesienia, względem których Doktorantka organizuje wywód. W przypadku analizowanych wzmianek i wiadomości prasowych są to nagłówki i jego atrakcyjność, tytuł artykułu, jego funkcja, graficzny podział treści, obiektywność informacji, właściwa treść, kluczowa informacja tekstu, hierarchiczna struktura informacji, funkcja analizowanego tekstu jako całości, relacje między elementami tekstu, opis i umiejscowienie obrazu, język specjalistyczny, zastosowane środki stylistyczne, typografia tekstu. Powracające są również techniki organizowania treści w analizowanych rodzajach tekstów, m.in. zasada odwróconej piramidy. Przy czym analiza wybranych artykułów nie obejmuje za każdym razem wszystkich w/w elementów. Pojawiają się one w różnych nasyceniu.

W przypadku eseju tymi punktami są struktura (układ poszczególnych elementów i ich kolejność), temat eseju (detałiczny opis prezentowanych treści, subiektywność oraz wiarygodność przedstawienia rzeczywistości), zabiegi stylistyczne i kompozycyjne (metaforyzacja i wyrażenia nacechowane w eseju oraz ich funkcje) oraz motywy autorów, jakie leżą u podstaw sformułowania eseju (role, jakie przyjmują autorzy i ich autokreacja). Ważną kwestią tej części analizy jest opis fenomenu hybrydyzacji eseju. W tym miejscu Pani mgr Katarzyna Penar wykazuje znajomość klasyki literatury przedmiotu (str. 261), dokonuje ponownego przeglądu terminologii osadzonej w tradycji badań polonistycznych oraz germanistycznych i odnosi się do takich pojęć jak *Textmustermontage/ montaż wzorców tekstu*, *Textmuster Mischung/ mieszanie wzorców tekstu*, *Musterbruch/ łamanie/ zaburzenie wzorca*. A w kontekście istoty procesu hybrydyzacji, hybrydalności jako cechy, jak i hybrydy jako wyniku procesu hybrydyzacji (str. 264) wyeksponowana zostaje bardzo ważna kwestia nowych form komunikacji, cyfryzacji, konstelacji działań, potrzeb komunikacyjnych i dynamiczności rodzaju tekstu jako czynników warunkujących powstanie hybryd (str. 265 i nast.). Jest to istotna konkluzja z potencjałem na przyszłe badania poświęcone innym rodzajom tekstów, które mogą ulegać procesom hybrydyzacji. Również zastosowanie pojęcia

fragmentarische Hybridisierung (str. 249) może być potraktowane jako to, które ukute zostało na potrzeby przyszłych badań (innych) rodzajów tekstów.

Rozdział 3.7 otwiera precyzyjny opis programu analizy reportażu problemowego (str. 273). Cele tej części studium empirycznego są klarowne, a obok znanych już kategorii analitycznych jak struktura tekstu i funkcje jego poszczególnych części, styl, treść i sposób przedstawienia rzeczywistości, rola autora, pojawia się również problem jako element treści reportażu oraz hybrydalność jako jego cecha.

Z mojej perspektywy ważne uzasadnienie egzemplaryczności i stworzenia konglomeratu metod badawczych dla wybranych rodzajów tekstów/ gatunków prasowych podyktowane jest specyfiką tychże, co powinno pełniej wybrzmieć we wstępie do części analitycznej (rozd. 3). W ten sposób potencjalni czytelnicy opublikowanej rozprawy zrozumieją tę różnorodność i wykażą otwartość na taką koncepcję części analitycznej pracy.

Wnioski i perspektywy (str. 299–314) wieńczą analizę. Przy czym pierwsze cztery strony (str. 299–302) stanowią raczej opis struktury rozprawy, który mógłby być usytuowany w jej oddzielnym rozdziale. Wnioski z analizy są udaną konsolidacją treści z obszernej części analitycznej. Doktorantka posługuje się tutaj konsekwentnie ważnymi słowami kluczowymi, które spajają część analityczną i wnioski oraz udziela klarownych odpowiedzi na postawione we wstępie pytania (str. 313). W moim odczuciu mały niedosyt pozostawiają perspektywy, którym Doktorantka poświęca jeden akapit (str. 313–314). Propozycje dalszych badań, ich charakteru czy sposobu przeprowadzenia są jak najbardziej stosowne. Niemniej, np. rozwinięcie wątku konglomeratu metodologii, potencjału egzemplaryczności badania, czynników warunkujących proces hybrydyzacji czy podjęcie zagadnienia kulturowych kontekstów i ich znaczenia dla roli autora oraz wspólnot czytelniczych wzbogaciłyby tę część pracy.

W tym miejscu recenzji miałabym kilka uwag, ew. wskazówek dla Doktorantki, które mogłyby być uwzględnione przy przygotowaniu pracy do druku.

Porównania niemiecko- i polskojęzycznych realizacji analizowanych rodzajów tekstów są interesujące, dokładne i wartościowe, lecz konieczne jest tutaj wyeksponowanie konkretnych kategorii, według których Doktorantka dokonuje tych porównań.

Miejscami pojawiają się subiektywne opinie np. dotyczące możliwych reakcji czytelników na określone nagłówki tekstów (str. 158), oddziaływania tekstu na czytelników (str. 165 i nast.), funkcji podtytułu (str. 197), funkcji leksyki (str. 199). W analizie nie zostały one poparte badaniem i są raczej spekulacjami, których lepiej unikać, by wywód pozostał obiektywny.

W przypisie nr 76 Doktorantka stwierdza, że tylko w uzasadnionych przypadkach do tekstu głównego dołączone zostaną ryciny przedstawiające skany badanych tekstów. **Czy Doktorantka mogłaby rozwinąć wątek? Jakie przypadki są uzasadnione?**

Myśląc o późniejszej publikacji rozprawy sugerowałabym nazwanie metod oraz wskazanie teorii i ich autorów (np. Bucher 1986, Lüger 1995, Wojtak 2004, Fras 1999, Bauer 1996, Opiłowski 2015, Stöckl 2011, Stöckl 2012, Hack-Rößler 2006, Maziarski 1957, Wolny-Zmorzyński/Kaliszewski/Furman 2006), na które Doktorantka powołuje się w toku analizy wybranych tekstów, na początku badania, w rozdziale 3. Dzięki temu opis programu badawczego uzupełniony będzie o konieczne dla porządku badania dane.

W rozdziale 3.2 Doktorantka wprowadza istotne kategorie, które wyznaczają kierunek badania (str. 165), jednak brakuje pogłębionej refleksji nad tymi kryteriami (głównie stricte językowymi), co bez wątplenia może dopełnić przedstawienie wymiaru kulturowego badanych rodzajów tekstów.

W tytule rozdziału 3.3 Doktorantka używa pojęcia “harte Nachrichten”. **Czy Doktorantka mogłaby wyjaśnić to pojęcie w kontekście realizowanego projektu badawczego? W jakiej relacji można ustawić pojęcia *Pressenachricht* i *harte Nachricht*?**

Ponieważ rozdziały 3.1 do 3.7 są złożone, wielowątkowe, bogate w treści, podejmujące ogromną ilość aspektów, wedle których Doktorantka analizuje i interpretuje wybrane teksty, podzieliłabym te rozdziały na dalsze podrozdziały. W ten sposób wywód byłby usystematyzowany, a same tytuły tychże podrozdziałów mogłyby sugerować poddawane pod dyskusję aspekty. Dzięki temu Doktorantka może zarysować spójny i konsekwentny wywód, konieczny nawet w przypadku postulowanej we wstępie egzemplaryczności. Brak większej ilości akapitów sprawia, że ważne dla wyvodu elementy analizy rozmywają się, a w rozbudowanych blokach tekstowych treści zlewają się w nieprzejrzystą całość.

Analizując fotografie zamieszczone w analizowanych tekstach, dla precyzji i klarowności badania, istotne jest również zamieszczenie w tekście głównym odniesień do oznaczeń i numerów tekstów zamieszczonych w załączniku, których fotografie są opisywane bądź charakteryzowana jest relacja między językiem a obrazem.

Ocena strony formalnej rozprawy

Złożoność rozważań w rozdziale 2 sprawia, że koniecznym jest wprowadzenie podrozdziału *Zwischenfazit*, który umożliwiłby uporządkowanie treści i podejmowanych wątków, bądź dodanie na początku rozdziałów 2.4.1, 2.4.2, 2.5.1 i 2.5.2. akapitów wprowadzających złożone treści.

Wymienione poniżej uchybienia natury językowej i edytorskiej stanowią jedynie pomoc w ewentualnym przygotowaniu rozprawy do druku:

str. 14: niepotrzebna spacja (u.a. linguistische, literaturwissenschaftliche...)

str. 25: literówka: [dt. Sprechprozess...] – powinno być podwójne s

str. 25: brak spacji “dass die Intention ‘eine privilegierte Stellung einnehmen sollte’(ebd.: 60)

str. 38: styl: powtórzenie konstrukcji “Zusammenfassend lässt sich sagen, dass ...”

str. 82: literówka: Die Medienwissenschaftler sin

str. 120: styl: “[...] eine weitere Serie von seriellen Pressenotizen [...]”

str. 150: błąd gramatyczny: “Neben dem Ausrufezeichen wurde in der zitierten Aussage Auslassungspunkte, die ...”

str. 152: styl: “...gehe ich jedoch davon aus, dass wenn ...”.

str. 174: styl: “Der polnische Ausdruck szablonowość im Polnischen ist geläufig, ...”

str. 262: literówka: “... möchte ich mich zuerst auf die Ansätze von Wojtak (2024) beziehe...”

Subiektywne wypowiedzi, nierzadko rozpoczynające lub zawierające frazę “meiner Meinung nach”, wskazują raczej na styl opiniotwórczy, a nie naukowy – neutralny i obiektywny. Również nadużywanie zaimka osobowego w 1. os. l. poj. (dt. ich) powinno być nieco ograniczone, by zachować specyfikę niemieckojęzycznego dyskursu naukowego, w którym podmiot/ autor/ badacz kryje się za konstrukcjami w stronie biernej, konstrukcją z bezosobowym *man* czy konstrukcjami bezokolicznikowymi z *zu* lub *bez zu*.

Konkluzja

Pani mgr Katarzyna Penar swoim badaniem wypełnia lukę badawczą w obszarze specyficznej realizacji wybranych rodzajów tekstów w prasie lokalnej, ich struktury i funkcji oraz roli ich autorów. Wartością jej rozważań są wymagające, bardzo złożone i wieloaspektowe analizy, usytuowane w genologicznym dyskursie polonistycznym i germanistycznym oraz ich jakościowy charakter. Natomiast rozległa wiedza Pani mgr Katarzyny Penar o gatunkach tekstów prasowych jako przedmiocie badań pozwala jej na przeprowadzenie tego rodzaju analizy.

Tym samym stwierdzam, że zgodnie z art. 187 ust. 1 i 2 Ustawy z dn. 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jednolity: Dz.U. 2022 r. poz. 574 z późn. zm.; dalej „Ustawa PSWiN”) **recenzowana rozprawa spełnia wymogi** stawiane rozprawom doktorskim na tym etapie rozwoju naukowego.

W związku z tym zwracam się z wnioskiem o dopuszczenie Pani mgr Katarzyny Penar do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Lublin, 5.01.2026

dr hab. Joanna Pędzisz, prof. uczelni